

JEL/IRODALOM ARANYHÁLÓBAN

Előhír

Harminc év óta több információt termelt a világ, mint az előző ötezer év alatt összesen. A The New York Times vasárnapi melléklete több információt tartalmaz, mint amennyit a XVIII. században megszerezhetett egy művelt ember. Ha akadna olyan olvasó, aki percenként ezer szót tudna elolvasni, még neki is másfél hónapra volna szüksége, hogy az egy nap alatt áramoltatott összes információt elolvassa (vagy megnézzze). És az értelmezésről még nem beszélünk. A médiafogyasztó (néző, olvasó), s ezt a kommunikálók jól tudják, feledéssel védekezik az információzuhatag ellen: mindig a legfrissebb hírt tartja igaznak. (És a folytatásból: létrejött a globalizált információs társadalom, a kommunikáció, a tájékoztatás egyszerű „szolgáltatás” lett, a kereskedelem törvényeinek engedelmessé válik. És közbeékelődve munkálódik az érdek. Politikai hatalmak, közönség, igazságok, hamisságok... Információforrás: Fázsy Anikó A 2806-os lakosztály rejtélye című cikke, Magyar Nemzet, szeptember 24.)

Na, mármost, mit kezdjen ezzel az iskola? Közben kaptam egy tankönyvet: Fűzfa Balázs: Irodalom 09. (Krónika Nova Kiadó, 2011) Adódik a válasz.

Köszönöm a könyvet, a létre szóló dedikációt külön, örülök, hogy a megvalósuló „álmutatás” részese lehetek. A szerző, a címbebeli megközelítésben, lehetne aranyhálózó kismester. Nem leminősítő méltatás ez, nem is az idők megengedő dicsérete. Jules Renard-ra alkalmazza ezt a kifejezést Dobossy László Egy kismester remeklése című tanulmányában. (Válságok és változások, Magvető Könyvkiadó, 1988) Teszi ezt elsősorban a századforduló két évtizedének francia életét bemutató Napló kapcsán. Ebben Jules Renard az ember és a világ belső viszonyait tárja fel, azt akarja megörökíteni, ami „általános, közönséges, természetes, emberi”. Egyszerű és igaz akart maradni, az igazság és a művészet viszonyában azt tartotta: „A művészet sem mindig azonos az igazsággal, de vannak érintkezési pontjaik. Én ezeket keresem.” Egy sor hasonlóságot vélek felfedezni a fűzfai munkásságban, természetesen a különbségek mellett. Fűzfa Balázs tankönyveket ír, ami számomra hasonlatos a naplóhoz annyiban, hogy a tankönyvek alkalmasak az ember és a világ viszonyainak felfedeztetésére. Fűzfa is közvetít mindent, ami emberi, de bíz a művészetben, hangsúlyossá teszi.

A könyvek létrejöttét, Fűzfa Balázs tevékenységét régebről, folyamatosan, olykor közreműködőként is követem. Több munkájáról publikáltam, előző három tankönyvét elemeztem. Ez az írás a negyedikre fókuszál, azon keresztül az eddigi Fűzfa teljést is igyekszik összefogni.

Ismerkedünk az új könyvvel. Szébb, mint gondoltam, szébb, mint a többi előtte! (A friss élmény hangja.) Szaga van, nyomda és festék, noha ez is „környezetbarát papírra készült, előkészítése során minden lehetséges munkafázist elektronikus úton végeztek”. Belelapozva, forgatva, szagolgatva – fenséges. Ahogy látom, a képi kiállítás pazar! Még (talán) dúsabb, mint az előzőek. Művészi munka! A könyvművészet remeke! (A szerkesztő és a dizájnér ezúttal is kitett magáért.) És benne az irodalom történései, a kapcsolódó jelen akcióival: sűrített irodalomtörténet, szintézist teremtve a mai versmondókkal, az előző tankönyvek lapjaival. Gyönyörű szó/képalkotás, mozgó, élő tabló: az irodalomtörténetben, a történések nyomán, élők vagyunk, kik lapozgatunk, szemezgetünk. És még tanulunk is, újra. Tiszta, élő esztétika a szélesre nyitott irodalomban, benne tiszta (meg)élhető erkölcs, ontológiai pályáikat felrajzolva az egyes ember számára. Most még az irodalmi értékekről, a hagyomány és új összekötésének virtuóz technikájáról-technológiájáról nem is beszélünk. Ami azonban megint kitetszik: kristálytiszta végiggondolt világlátás, a „többi” digitális-nyomdai, iparművészeti munka sajátos pedagógiai technológia által összefogva, medializált formában. A diák, ha nem is sokat tanul belőle, csak forgatja, rossz ember nem lehet. Gratulálok! De ne rohanjunk ennyire előre, ezt ízlelgetni kell.

Nem készül tematikai kimutatás az irodalomtörténet remekeinek meglétét vizslatva, az sem tárgyunk, hogy rákérdezzünk: megfelel-e a könyv a tantárgyi megszokásoknak, mi van benne? (És mi nincs, és a miért.) Ezt hagyjuk, nem ez a szándékom. Különbö is más utat kell járnom, a tankönyv is más utakon jár, a megközelítés

irányait maga jelöli ki. A rend kedvéért említünk néhány nevet: Arany János, Balassi Bálint, Zrínyi Miklós, Dante, Shakespeare, Molière. De ezek önmagukban nem sokat mondanak. (Én például a Tartuffe helyett az Úrhatnám polgárt tenném be, ha rám lenne bízva. Nem volt rám bízva. De a tanórán lenne rá lehetőségem.) Hanem az elrendezés és a tárgyalás módja, az a lényeg. Sokszínű, gazdag anyag, színes képiség, kották, házak, sorok, könyvek, festmények, szobrok, kertek, kézjegyek, művészetek, alkotók és befogadók, fiatalja, öregje. Gyönyörű szövegekbe olvashat bele a diák: Biblia, Kalevala, teremtéstörténetek, mesék és legendák. És a Dekameron – óh, mily örömforrások! Lenyűgöző Az utolsó vacsora motívum több korból idevarázsolt festői látványa. Megannyi ötlet, lelemény. És játék.

Tárház e könyv: változatos, izgalmas sorsok, fájdalmak, nevetés. Humor az iskolában. Mert van abszurd, groteszk körülöttünk, csak észre kell venni. Mert sok kacatot megőrizve éljük életünket: hátha jók lesznek még valamire. Mint a könyv hátsó borítóján olvasható Örkeny-egypercesben a vonzódás a történelem viharait egy ládikóban átvészoló vasdarabhoz, a pöcökhöz, amely túlél bennünket. Úgyis.

Hogy mélyebbre hatoljunk, a rendszert kell feltárni, hogy közelítsünk a megértéshez. A fejlődés menetét (a tudományos hálózat történetét) nézve: hálózatalapú. Nem multi-, nem is interdiszciplináris. Leginkább transzdiszciplináris. Tehát a kulcsszó: átjárhatóság – diszciplínák, művészeti ágak, mindennapi élet, ipar stb. területek között. (Horribile dictu: még tantárgyak között is.) Hogy miért vált ez szükségessé? Mert az ember átjáró lélek. És nem csak lélek. Az ember az élet összefüggéseiben bolyong, a tantárgyakra szakosodott iskola nem ad neki kielégítő választ, a gyermek hát mást választ. Szabadságra vágyik, netre megy. („Ábel a hálóban” – összehasonlító elemzés.) Vezérfonalak nélkül eltévelyeg, a gyermek a hálón is vezetésért kiált. (Nyíri Tamás intelme így is érvényes.) Vagyis az anyagban, az elektronikus hálón való bolyongás szellemi (behatolni képes) irányítás nélkül nem megy. Fűzfa reméli, hogy a szellemmel készített egérrel többre megyünk. Fejlesztésmetodikája nem „szakaszos”, se nem „lépcsőzetes”, nem töröl el múltat, a jelekre hangol. Ma jeldömping van, az eligazodáshoz észre kell venni a jeleket és meg kell tanulni bánni velük. Ha érzékletesebben kellene bemutatni, azt mondhatjuk, ez a rendszer olyan, mint a pókháló – látott már valaki pókot leesni a pókhálóról? Még hozzá szívárvánnyal átszőtt aranypókháló. Rajta maradunk, megmásszuk, vagy szívárványra feszülünk. De nem eshetünk le. Vagy olyan, mint a párizsi metróhálózat, vonalaival, elágazó átjáróival – hálózatrendszer. Aki lemegy, továbbjut, még francia nyelvvizsga sem kell hozzá. Vezetve van az utas. Csak a jeleket kell figyelni: Montmartre, Trocadero. Sok honfitársunk bizonyíthatja, így van, a turisták kitaláltak a labirintusból – bevilágított labirintusrendszer. De elővillan a hálóelmélet: internet, netháló. Csüngünk a hálón. Eligazodunk, s ha eltévedünk, visszakanalizáljuk magunkat. Valamire jutunk. Netezik diák és netezik tanár, mindannyian net(háló)társak vagyunk. Nem netrabszolgák, hanem a medializált világ polgárai. S hogy a gyermekből valóban ne legyen netproletár (ahogy Végh Attila nevezi), kell az ilyen irodalomkönyv.

Annyi bizonyos, másként kell közelíteni művekhez. Az irodalmi művek elemzéséhez, a mélyebb megközelítéshez nagy szükség van a komparativitásra, amit Szeged-Maszák Mihály is szorgalmaz. Ennek megfelelően a művészetek közti kapcsolódásokat említi. „Meggockáztatható a végkövetkeztetés, hogy az egységesülés korában különösen fontos szerepet játszhatnak azok, akik vállalják a különböző művészetek összehasonlításával járó kockázatokat és kísérletet tesznek arra, hogy megvizsgálják a helyi hagyományok jelentőségét a látható, hallható és olvasható műalkotásokban s egyúttal időben és térben távoli kultúrák között közvetítsenek...” (Hang és szó, nemzeti és világművészet, Alföld, 2008. március, 32–44.)

Fűzfa mindent megtesz, hogy a tantárgyat, jelesül az irodalmat tudományosan megalapozza, s hogy művészetté tegye, hogy az iskolát, a tudományt és a művészetet összekapcsolja. Ezért ad nagy hangsúlyt, nagy teret a képeknek, a képek gyártásának. A képi formában megjelenő dokumentumok a látást, a láthatóságot biztosítva elősegítik azok „igazságtartalmának” feltárását. (Figyelem: nem az „igazságot”!) Egy kapcsolódási szál kívánczik ide, a 2B Galéria Oszcillogrammok: Művészet és természettudományok újra-összekapcsolása/újralinkelése című kiállítás. (2009. november) Az ismertető szöveg szerint: „Művészek és orvosbiológusok arra buzdítanak, hogy kérdezzünk rá a természettudományos ábrázolások állítólagos igazságtartalmáról és a művészet fiktív jellegéről alkotott hagyományos elképzeléseinkre, lépjünk túl „objektív-szubjektív” illeten dichotómiáján, s jussunk el a különféle ábrázolások sajátosságainak rugalmasabb és árnyaltabb fölfogásáig. Azt vizsgálják, ami a két pólus között vibrál. A képzőművészek és orvosbiológusok

összefogásából született kiállítás arra kérdez rá, hogyan jönnek létre a természettudományos „tények”, illetve valójában nem társadalmi és kulturális összefüggéseket „kutat-e” a képzőművészet?” (<http://konferenciakalauz.hu/konferenciak/8169-oszcilogrammok-muveszet-es-termeszettudomanyok-ujra-linkelese>)

Talán éppen a transzdiszciplinaritás okán érthető meg, hogy a természettudományos területen felfigyeltek a Fűzfa-tankönyvekre: matematikusok, oktatók ezen irodalomkönyvek segítségével is közelítenék a matematikai jelek világát az irodalom, a művészetek világa felé. És talán nem véletlen, hogy – ebből a szempontból is – Erdélyben szívesen és nagy várakozással fogadják a tankönyveket. (A Romániai Magyar Pedagógusok Szövetsége által szervezett csikszeredai tanácskozáson a Kárpát-medencei magyar pedagógusszövetségek vezetői, oktatási tisztségviselők vettek részt. Király András, a román oktatási tárca államtitkára az elfogadás előtt álló új román tanügyi törvényt bemutatva mondta, hogy a tervezet az oktatásba egy új fogalmat, a transzdiszciplinaritás fogalmát is bevezeti. „A transzdiszciplinaritás a tantárgyak közötti átjárhatóságot, a tantárgyi keretek eltörlését jelenti egy-egy műveltségi területen belül. Például azt, hogy a fizikát, a kémiát, a biológiát nem külön tantárgyakként tanítják, hanem beolvastva a természettudományok címszó alá, amelyek keretében az összefüggésekre is rávilágítva oktatják a fizikai, biológiai, kémiai ismereteket.” A tanácskozáson jelen lévő magyar oktatási államtitkár lehűtötte a kedélyeket: „Magyarországon nem vált be.” (?) Rosszak a tapasztalatok, nem működik, toldotta meg. <http://www.szekelyhon.ro/news/news/8807/transzdiszciplinaritas---egy-megjegyzendo-fogalom.html>)

Már nem is pedagógiai technológiáról van szó. Addig idegenkedett a szakma ettől, mígnem újabb fejlemény adódott: „hálópedagógiai technológia”. Hangoztathatunk „kihívást”, de a „kezelése”, az lenne a fontos, annak jött el az ideje. A tankönyvek mögött, az esztétikán, az erkölcsön, a szövegtanon, az értelmezés elméleteken-metodikákon stb. túl, egy pedagógia is meghúzódik. (Készséggel előállok elnevezéssel is: „jelképfejtő irodalompedagógia”, JIP. Mit szól hozzá a szerző?) A transzdiszciplinaritást már az első, a 12. könyv kapcsán megpendítettem, igaz, akkor még interdiszciplinaritást mondtam. (Mertem. Tudtam mást?) Azt írtam, hogy „bővül a tanári szerep, valamint az iskolán belüli tantárgyi integráció elkerülhetetlen”. Az irodalom, a történelem, a földrajz, a művészi tárgyak, az idegen nyelv, a filozófia ehhez „igazításához” elfogadhatónak és szükségesnek tartottam a műveltségi területet. (Magam is több tantárgyat összekapcsoló rendszer kidolgozásában vettem részt a Zsolnai-kutatócsoportban, ilyen volt például az EU és kultúra nevű, modulokból álló műveltségi terület.) Több éve ennek. A kutatók, szükségképpen, egyre inkább alkalmazzák ezt a megoldást, tanulságos példákat láthat, aki odafigyel.

Fűzfa rendszere és metodikája az esztétikán, az esztétizáláson keresztül igyekszik az embert a moralitás felé segíteni. E felfogás jegyében valóban sok műfaj, több diszciplína, sokféle jel van együtt. De összefüggő rendszerben. Ha belenézünk a könyvbe, elsőre nem találjuk a „mozgó” struktúrát. (Másodjára sem.) Csak akkor érezzük, látjuk meg, ha belekezdünk – a munkába, a gyakorlatok révén. Nem kell félni, vezetve vagyunk, sejtelmesen haladunk, mint az elvárásolt kastélyban. Az utas, a mában kutakodó személy (tanuló, tanár) aktivizálódik. Így van esély, hogy az archivált történelem életre mozduljon. Mert miből lesz a történelem? John Lukacs szerint: „Az történik, amit az emberek gondolnak, hogy történik. A történéskor – és valamennyi ideig utána.” (Isten velem, Európa Könyvkiadó, 2009.) Tehát, hogy továbblépjünk: az irodalom az, amit a tanuló gondol róla. Az alakuló tudás személyes. Ha a tanár csak reprodukív szavakkal közvetít, és nem személyes tudással, az hiányos közvetítés, élménytelen, következőképp hatástalan átadás. A tanárnak „tudónak” kell lennie, a (tan)anyagról fizikailag és szellemileg tudónak, ehhez pedig résztvevőnek kell lennie. Az irodalomtörténetben rögzített múlt csak az emlékezet által mozdul. Fűzfa résztvevő, belekeveri magát a „tudottba” (kutatás-feldolgozás-transzformálás-kommunikáció), az emlékezetet emlékeztethetővé teszi. Most már az a kérdés, a tanár mennyire résztvevő a tudottban?

De az is kérdés, meg lehet-e változtatni az emberi természetet. Ha abból indulunk ki, hogy az ember alapvetően rossz is, jó is, akkor kapható a jóra. Ebből indul ki Fűzfa, ha nem is eltökélt szándéka, hogy megváltoztassa, de könyveivel kísérletet tesz rá, hogy alakítsa. Hogy az embere alakíthassa önmagát.

Fűzfa megelőzte volna korát? Á, nem, benne van a korban. Nem tett mást, mint figyelte a jeleket, miként Baudelaire tette, összefűzte, összefüggő rendszerbe építette őket. Nem tett mást, mint a jelek útján bandukolva, hallgatott Kölcseyre, komolyan összevetett múltat jelennel, és alkotott. Gyarapított. És hat. Modern, posztmodern ő? Nem tisztem ezzel foglalkozni, ezt megteszik majd az irodalomtörténészek, az oktatáskutatók, és egymással vitakozó elemzések során osztályoznak, címkéznek, és igyekeznek begyömöszölni valamely skatulyába

a Fűzfa-munkásságot. Ha már itt tartunk, mást mondok: Fűzfa konzervatív alkotó. Konzervatív, miként Egedy Gergely értelmezi eme eszmerendszert a brit kultúrkör alakulását vizsgálva. Abban az értelemben, ahogyan Zsolnai József nevezte magát a halála előtt készült dokumentumfilmben: nem ideológiai kategóriaként használta a fogalmat, rendszerelméleti alapon, szakmai szempontokból történő fejlesztésről beszélt. Ő sem tett mást, mint kutatta a hagyományokat, kísérletezett, rendszert alkotott. A feldolgozott anyagot folyamatba tette, új értékeket épített be, s a művet felmutatta. A saját jogon való értelmezéseket, a megismerést felkínálta másnak. Másnak is joga van hozzá. Zsolnai hangsúlyosan említette azt is, hogy a politika mennyit árthat, ha a nem folyamatban gondolkodó vezetés nem veszi figyelembe az alkotásokat. Példának a rendszerváltás utáni első kormányt hozta fel, amely „gyanúsán szemlélt minden olyan eredményt, mely az előző rendszerben bontakozott ki”. (Mondja ezt az, akinek már annak előtte megkezdődött „vesszőfutása a pedagógiáért”. Ez időről időre visszaköszön. A nagy – és örök – kérdés: a politika mennyire tart igényt a kiérlelt kutatási eredményekre? De ezt most hagyjuk.)

Fűzfa Balázs személyében tudós-művész-tanárról van szó, alkotó pedagógus, kollégánk. Munkáit nem észrevenni illetlenség, használni érdemes. Azt végig gondolni, hogy „mit tudhatok?”, meg egyenesen kötelesség.

Az első könyv óta csak szaporodtak az örömök (és a gondok), és most itt a 09. – együtt a négy: pazar kollekción! Mennyire fogadóképes a szakma? Mert az alkotó, ezek szerint, nem pihen, halad. A szakma meg? Megint késésben vagyunk. Noha „közelít a tél”, de nem „Minden Egész törött el”.* A mű marad, a „pöcök” áll. És mire a végére értünk, a kismesterből mester lett... Ezt gondolom én, ha már Fűzfa Balázs mert „gondolni fenét”.

**Az írás 2011 szeptemberében készült, utalással A 12 legszebb magyar vers-sorozat előző darabjára, a Kocsi-út az éjszakában-konferenciára és a szeptember 30–október 2. közötti A közelítő tél-konferenciára.*

